

OSMO KIVINEN & PETRI POIKUS

Oppineiden privilegit ja yliopistojen oikeuttaminen

Perustamisasiakirjat 1200-luvulta 2000-luvulle

Perustamisasiakirjoissa on oikeutettu yliopistojen olemassaoloa likipitään samanlaisin argumentein läpi niiden koko 800-vuotisen historian. Akateemisen vapauden vaalinta ja vallankäyttäjille osoitettu lojaalius ovat kaksi teemaa, jotka esiintyvät asiakirjoissa toisiinsa nivoutuneena kaikkina aikoina.

■ Vaikka yliopistoista on kirjoitettu valtavasti, historiallisesti vähänkään kattavamiksi tarkoitettuja yliopistolaitosta koskevia tutkimuksia on vain muutama. Tunnetuin lienee Hastings Rashdallin jo 1800-luvun lopulla julkaisema *The Universities of Europe in the Middle Ages*.¹ Varteenotettavia ovat myös samoihin aikoihin tehdyt Heinrich Deniflen *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400* ja Georg Kaufmannin kaksiosainen *Die Geschichte der Deutschen Universitäten*.² Nämä pääosin keskiajan yliopistoja käsittelevät teokset ovat edelleen käytettyjä alan tutkimuksissa. Hilde de Ridder-Symoensin toimittaman *A History of the University in Europe* teoksen on tarkoitus kattaa koko keskiajalta alkava yliopistohistoria. Kaksi ensimmäistä osaa *Uni-*

versities in the Middle Ages (1992) ja *Universities in Early Modern Europe* (1996) ovat jo ilmestyneet ja kahden vielä julkaisemattoman osan on tarkoitus käsitellä yliopistolaitoksen historia aina nykypäiviin saakka. Etenkin vanhimmissa yliopistomaissa, Italiassa, Ranskassa, Espanjassa, Englannissa ja Saksassa yliopistojen kansallista ja paikallista historiaa on tutkittu paikoin hyvinkin tarkasti. Lisäksi miltei jokaista maailman yliopistoa varten lienee kirjoitettu jokin historiikki tai vastaava.

Tutkimusaineistomme pitää sisällään 225 yliopistojen perustamisasiakirjaa, joista ensimmäinen on vuodelta 1224 ja viimeinen 1999 (*oheinen taulukko*). Niillä paavit, hallitsijat ja muut valtaapitävät tahot ovat myöntäneet oikeuden yliopiston perustamiseen jollekin siihen lupaa anoneelle paikkakunnalle. Perustamisluvan myöntö ei käytännössä aina johtanut yliopiston perustamiseen. Yksi yliopistohistorian tutkimuksen ongelmakysymyksistä on tiettyjen oppilaitosten yliopistostatus. Uusimmistakaan yliopistohistorian tutkimuksista ei löydy kah-ta täysin identtistä yliopistoluetteloa. Itse nojaamme oppilaitosten yliopistoaseman määrittelykysymyksissä de Ridder-Symoensin toimittamaan *A History of the University in Europe* -tutkimukseen, vaikka sekin pitää sisällään ristiriitaisia tietoja. Ensimmäi-

1. Hastings Rashdall (1895/1936) *The Universities of Europe in the Middle Ages*. Toim. F. M. Powicke ja A. B. Emden. Volume I: Salerno–Bologna–Paris. London: Oxford University Press.

2. Heinrich Denifle (1885/1956) *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*. Graz; Georg Kaufmann (1888–96/1958) *Die Geschichte der Deutschen Universitäten*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.

Tutkimusaineisto

<i>1200-luku:</i>		Wienin bulla	1365	Trierin bulla	1454
Napoliin asiakirja	1224	Orangen asiakirja	1365	Freiburgin bulla	1455
Toulousen bulla	1233	Pecsin bulla	1367	Greifswaldin bulla	1455
Salamancan asiakirja	1243	Luccan asiakirja	1369	Ingolstadtin bulla	1459
Rooman bulla	1245	Orvieton bulla	1378	Valencen bulla	1459
Valencian bulla	1245	Orangen bulla	1379	Baselin bulla	1459
Piacenzan bulla	1248	Erfurtin bulla	1379	Huescan bulla	1464
Salamancan bulla	1255	Perpignanin bulla	1379	Bourgesin bulla	1464
Montpellierin bulla	1289	Lissabonin bulla	1380	Bratislava/Pozsonyn bulla	1465
Coimbra/Lissabonin asiakirja	1290	Wienin bulla	1385	Genovan bulla	1471
Coimbra/Lissabonin bulla	1290	Heidelbergin bulla	1385	Saragozan bulla	1474
Grayn bulla	1291	Heidelbergin asiakirja	1386	Kööpenhaminan bulla	1475
Pamiersin bulla	1295	Kulmin bulla	1386	Mainzin bulla	1476
		Luccan bulla	1387	Upsalan bulla	1477
		Kölnin bulla	1388	Upsalan asiakirja	1477
		Ferraran bulla	1391	Kööpenhaminan asiakirja	1478
<i>1300-luku:</i>				Palman asiakirja	1483
Leridan bulla	1300	<i>1400-luku:</i>		Tübingenin asiakirja	1484
Fermon bulla	1303	Würzburgin bulla	1402	Sigüenzan bulla	1489
Rooman bulla	1303	Torinon bulla	1404	Aberdeenin bulla	1495
Avignonin bulla	1303	Leipzigin bulla	1409	Alcalan bulla	1499
Orleansin bulla	1306	Aixin bulla	1409		
Perugian bulla	1307	St.Andrewsin bulla	1413	<i>1500-luku:</i>	
Dublinin bulla	1312	Calatayudin bulla	1415	Valencian bulla	1501
Cambridgen bulla	1318	Kööpenhaminan bulla	1418	Valencian asiakirja	1502
Cahorsin bulla	1332	Geneven bulla	1418	Wittenbergin asiakirja	1502
Grenoblen bulla	1339	Rostockin bulla	1419	Sevillan bulla	1505
Veronan bulla	1339	Dolen bulla	1422	Wittenbergin bulla	1507
Pisan bulla	1343	Louvainin bulla	1425	Toledon bulla	1521
Valladolidin bulla	1346	Poitiersin bulla	1431	Marburgin asiakirja	1527
Prahan bulla	1347	Caenin asiakirja	1432	Granadan bulla	1531
Prahan asiakirja	1348	Caenin bulla	1437	Santo Domingon bulla	1538
Perpignanin asiakirja	1349	Bordeauxin bulla	1441	Oñaten bulla	1540
Firenzen bulla	1349	Catanian bulla	1444	Maceratan bulla	1540
Huescan asiakirja	1354	Geronan asiakirja	1446	Marburgin asiakirja	1541
Sienan asiakirja	1357	Nantesin bulla	1449	Almagron bulla	1550
Pavian asiakirja	1361	Besanconin bulla	1450	Liman asiakirja	1551
Padovan bulla	1363	Barcelonan bulla	1450	Meksikon asiakirja	1551
Krakovan asiakirja	1364	Barcelonan asiakirja	1450	Burgo de Osman bulla	1555
Krakovan bulla	1364	Glasgown bulla	1451	Dillingenin asiakirja	1556
Wienin asiakirja	1365	Valencen asiakirja	1452		

Jenan asiakirja	1557	Linzin asiakirja	1674	McGillin asiakirja	1852
Santiago de la Paz asiakirja	1558	San Cristobal de H. asiakirja	1680	Sydneyn asiakirja	1858
Dillingenin (2) asiakirja	1559	San Cristobal de H. bulla	1682	Melbournen asiakirja	1859
Liman bulla	1571	William&Maryn asiakirja	1693	MIT:n asiakirja	1861
Olomoucín bulla	1573	Hallen asiakirja	1693	Californian asiakirja	1868
Oviedon bulla	1574			Vanderbiltin asiakirja	1872/3
Tarragonan bulla	1574			Adelaiden asiakirja	1874
Leidenin asiakirja	1575	<i>1700-luku:</i>		Stanfordin asiakirja	1885
Würzburgin bulla	1576	Yalen asiakirja	1701	New Mexican asiakirja	1889
Helmstedtin asiakirja	1576	Breslaun asiakirja	1702	Chicagon asiakirja	1890
Avilan bulla	1576	Havannan bulla	1721	Acadian asiakirja	1891
Vilnan asiakirja	1578	Caracasin asiakirja	1721		
Vilnan bulla	1579	Camerinon bulla	1727	<i>1900-luku:</i>	
Olomoucín asiakirja	1581	Havannan asiakirja	1728	Birminghamin asiakirja	1900
Edinburghin asiakirja	1582	San Felipe asiakirja	1728	Leedsin asiakirja	1904
Orthezin asiakirja	1583	Göttingenin asiakirja	1737	Sheffieldin asiakirja	1905
Dublinin asiakirja	1592	Erlangenin asiakirja	1743	Bristolin asiakirja	1909
Meksikon bulla	1595	Princetonin asiakirja	1746/8	Ljubljanan asiakirja	1919
		Columbian asiakirja	1754	Costa Rican asiakirja	1940
		Dartmouthin asiakirja	1769	Concordian asiakirja	1948
<i>1600-luku:</i>		Maltan bulla	1769	Southamptonin asiakirja	1952
Giessenin asiakirja	1607	Münsterin bulla	1773	Leicesterin asiakirja	1957
Groningenin asiakirja	1614	Münsterin asiakirja	1773	Yorkin asiakirja	1959
Paderbornin bulla	1615	Buenos Airesin asiakirja	1779	Trentin asiakirja	1962–63
Paderbornin asiakirja	1615	Stuttgartin asiakirja	1781	Brockin asiakirja	1964
Salzburgin asiakirja	1620	Bonnin asiakirja	1784	Warwickin asiakirja	1965
Altdorfin asiakirja	1622			Ottawan asiakirja	1965
Salzburgin bulla	1625			Nehrun asiakirja	1966
Osnabrückin bulla	1629	<i>1800-luku:</i>		Bathin asiakirja	1966
Osnabrückin asiakirja	1630	Michiganin asiakirja	1817	Dundeen asiakirja	1967
Tarton asiakirja	1632	Bonnin asiakirja	1818	Bayreuthin asiakirja	1975
Budapestin asiakirja	1635	Virginian asiakirja	1819	Alicanten asiakirja	1979
Turun asiakirja	1640	G. Washingtonin asiakirja	1821	Kaiserslauternin asiakirja	1982
Bambergin asiakirja	1648	St. Louisin asiakirja	1833	Aga Khanin asiakirja	1983
Bambergin bulla	1648	Queen's asiakirja	1841	Emoryn asiakirja	1987
Harvardin asiakirja	1650	Notre Dame du Lac asiakirja	1844	Waikaton asiakirja	1991
Kielin asiakirja	1652	Bishop'sin asiakirja	1843	Passaun asiakirja	1992
Duisburgin asiakirja	1654	Galwayn asiakirja	1845	Jaénin asiakirja	1993
Lavalin asiakirja	1663	Buffalon asiakirja	1846	Al Akhawayn asiakirja	1993
Kielin asiakirja	1665	Minnesotan asiakirja	1851	James Cookin asiakirja	1997
Lundin asiakirja	1666			Konstanzin asiakirja	1999

seen osaan sisältyvän Vergerin luettelon mukaan 1500-luvulle tullessa Eurooppaan oli perustettu 85 yliopistoa, mutta toiseen osaan sisältyvän Frijhoffin luettelon mukaan niitä olisikin vain 72.³ Oma aineistomme pitää tältä ajalta sisällään 82 eri yliopiston perustamisasiakirjaa.

Yliopistojen perustamisasiakirjoista ei ennen omaa projektiamme ole tehty kattavia tutkimuksia. Muutaman saksalaisen ja espanjalaisen yliopistojen perustamisasiakirjoista on tehty yksittäisiä analyysejä⁴ ja ns. Coimbra-ryhmän yliopistojen perustamisasiakirjoista on julkaistu oma teoksensa.⁵ Erytymänsä ansaitsee Erik van Mingrootin Louvainin yliopiston bullasta tekemä tutkimus *Sapientie Immarcessibilis*.⁶

Aineistomme on kolmelta ensimmäiseltä vuosisadalta jotakuinkin täydellinen. 1200-lukuun liittyvät tulkinnanvaraisuudet koskevat muutamaa sellaista yliopistoa, joiden tosiasiallisesta toiminnasta ja statuksesta tutkijat ovat eri mieltä. Nämä olemme sisällyttäneet aineistoomme perustamisasiakirjan saantivuoden mukaan. Näin ovat paikkansa löytäneet esimerkiksi Orleansin (1306), Valladolidin (1346), Sienan (1357) ja Padovan (1363) yliopistot. 1300- ja 1400-luvuilta tiedämme aineistostamme puuttuvan vain 1300-luvulla perustetun Trevison sekä 1400-luvulla perustettujen Parman, Venetsian ja Frankfurt an Oderin asiakirjat. Grendlerin tuoreen *The Universities of the Italian Renaissance* tutkimuksen mukaan Treviso, Parma ja Venetsia eivät kyseisenä aikana ansaitsekaan yliopistostatusta, koska ne lähinnä vain myönsivät tutkintoja harjoittamatta varsinaista opetustointia.⁷

Katolisen yhtenäiskulttuurin leimaama keskiaika on selkeä kokonaisuus yliopistohistorian tutkimuksessa. Sen sijaan jo 1400-luvun lopulta alkanut katolisen kirkon ylivallan hajoaminen pirstoi myös yhtenäisen yliopistokulttuurin, mikä on osaltaan hankaloittanut kattavien yliopistohistorioiden tekoa. Omakaan aineistomme ei enää 1500- ja 1600-luvulta ole yhtä aukoton kuin varhaisemmalta ajalta. Jotkut uudella ajalla alkunsa saaneista yliopistoista ovat näet muuttaneet useaan otteeseen paikkakuntaa, yhdistyneet toisiin yliopistoihin tai lakan-

neet kokonaan toimimasta, mikä on hankaloittanut perustamisasiakirjojen jäljittämistä. Vaikeudet koskevat etenkin 1500–1600-luvuilla Espanjaan, Ranskaan ja Italiaan perustettuja yliopistoja.

1800-luvulta alkaen kansallisvaltioiden virkavallan myöntämien yliopistojen perustamisasiakirjojen osuus kasvaa voimakkaasti muiden tahojen osuuden vastaavasti vähenyessä. Yliopistojen määrän kasvu 1900-luvulla tekisi jo sinänsä kaikkien asiakirjojen hankkimisesta valtavan urakan, mikä ei tosin ole tarpeellistakaan, sillä perustamisasiakirjojen yhdenmukaistuminen takaa riittävän kokonaiskuva saannin valikoidummallakin aineistolla.⁸

Todettakoon, että Riddlen laskelmien mukaan maailmassa oli vuoteen 1985 mennessä perustettu 1854 yliopistoa, joista 202 oli lopettanut toimintansa.⁹ Parina viime vuosikymmenenä yliopistojen määrä on kasvanut räjähdysmäisesti. Vuoden 2002

3. Jacques Verger (1992) 'Patterns', teoksessa Hilde De Ridder-Symoens (toim.) *A History of the University in Europe I*, Cambridge: Cambridge University Press, 35–65; Willem Frijhoff (1996) 'Patterns', teoksessa Hilde De Ridder-Symoens. (toim.) *A History of the University in Europe II*, Cambridge: Cambridge University Press, 43–106.

4. *Bulas, Constituciones y Estatutos de la Universidad de Valencia* (1999) Valencia ; Frank Rexroth (1992) *Deutsche Universitätsstiftungen von Prag bis Köln*. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien.

5. *Charters of Foundation and Early Documents of the Universities of the Coimbra Group* (1994) Groningen.

6. Erik van Mingroot (1994) *Sapientie Immarcessibilis. A Diplomatic and Comparative Study of the Bull of Foundation of the University of Louvain*. Louvain: Leuven University Press.

7. Paul F. Grendler (2002) *The Universities of the Italian Renaissance*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

8. Aineistomme 225 perustamisasiakirjaa jakautuvat vuosisadoittain seuraavasti: 1200/12, 1300/40, 1400/45, 1500/35, 1600/25, 1700/18, 1800/22, 1900/28. Aina 1500-luvulle saakka aineistomme kattaa yli 90 % myönnettyistä yliopistojen perustamisasiakirjoista. Siitä eteenpäin otos pienenee koko ajan ollen 1900-luvulla enää vain noin yhden prosentin luokkaa. Asiakirjoista yli puolet on latinankielisiä (124). Lisäksi asiakirjoja on englanniksi (63), saksaksi (17), espanjaksi (15), ruotsiksi (3), ranskaksi (2) ja sloveeniksi (1). Latinankielisten perustamisasiakirjojen tulkinnassa olemme voineet nojata fil. maist. Veli-Matti Rissasen asiantunteemukseen.

9. Phyllis Irene Riddle (1989) *University and State: Political Competition and the Rise of the Universities 1200–1985*. Stanford: Stanford University.

World List of Universities kertoo yliopistojen määräksi 7200.¹⁰

Perustamisasiakirjat koostuvat kaavan mukaan kahdesta osasta: paikallisesti laaditusta perustamista koskevasta anomus-tekstistä sekä paavin ja keisarin kanslioille ominaisten tyyppiiasiakirjojen tekstiosuuksista. Kanslioissa kulloisestakin anomuksesta poimitut tapauskohtaiset erityistiedot yhdistettiin vakiintuneisiin asiakirjamalleihin. Kaikkien yliopistojen perustamisasiakirjojen tekstit ovat pysyneet varsin muuttumattomina. Etenkin paavien myöntämissä yliopistobullissa sanamuodot säilyivät vuosisatoja kirjaimellisesti muuttumattomina.

Universitas-termillä tarkoitettiin vielä 1000-luvun alun Euroopassa ylipäätään useista henkilöistä muodostunutta oikeushenkilöä, siis tiettyjä oikeuksia omaavaa ihmisryhmää. Jäsenyys täsmennettiin erikseen, esimerkiksi termi *scolarium* universitaksen yhteydessä tarkoitti opiskelijoiden yhteisöä, opettajien ja opiskelijoiden yhteisö oli puolestaan *universitas magistrorum et scolarium*. Vasta 1300–1400-lukujen vaihteesta lähtien universitas vakiintui tarkoittamaan pelkästään akateemisen väen yliopistoyhteisöä.¹¹

Toisin kuin hieman pejoratiivisessa mielessä viljelty lausuma yliopistosta norsunluutornina antaa ymmärtää, yliopisto ei ole koskaan voinut elää muusta sosiaalisesta elämästä irrallaan. Päinvastoin koko yliopistolaitoksen elinehtona ovat aina olleet toimivat vaihtosuhteet ympäröivien yhteisöjen kanssa, olipa sitten kyse hengellisistä tai maallisista, paikallisista tai valtakunnallisista yhteisöistä. Yliopistot ja akateeminen väki ovat koko 800-vuotisen historiansa ajan osanneet tehdä itsensä tarpeellisiksi, elleivät suorastaan korvaamattomiksi maallisten ja kirkollisten vallanpitäjien silmissä. Kuten tuonnempana käy ilmi, vaihtosuhteessa on viime kädessä kysymys siitä, että *universitas magistrorum et scolarium* on voinut saada ja säilyttää privilegionsa kautta aikojen yksinkertaisesti vallanpitäjille osoittamansa lojaaliuden kautta. Yliopistojen perustamisasiakirjat ovat tämän teeman tarkasteluun sovelias aineisto, koska niihin on kautta aikojen kirjattu juuri ne seikat, mitä käynnis-

tettävien yliopistojen toiminnalta on odotettu ja mitä niiden on luvattu tekevän.

Aineistomme varassa etsimme vastauksia seuraaviin kysymyksiin: mitä tarkoitusta varten *universitas magistrorum et scolarium*, siis yliopisto ja akateeminen yhteisö ovat syntyneet; mitä etuoikeuksia oppineille on myönnetty ja millä tavoin yliopistoväki on kautta vuosisatojen oikeuttanut omat toimensa ja olemassaolonsa; mikä erottaa yliopistot muista kouluista; sekä miten yliopistojen on esitetty vastaavan kunkin ajan sosiaalisiin tilauksiin?¹²

Akateemisten kiltojen synty

Kun kansainvaellusten ja ryöstöretkien sekoittamat olot toisen vuosituhannen alun Euroopassa vähitellen vakiintuivat, myös kaupungit alkoivat vahvistua. Yliopistot ovat aina olleet kaupunkien laitoksia. Ensimmäiset yliopistokaupungit olivat eräänlaisia oman aikansa kulttuurikeskuksia vilkkaiden kauppaa-, ja pyhiinvaellusreittien varrella. Usein näissä poliittisen ja taloudellisen elämän keskuksissa myös koulunpidolla oli pitkät perinteet.¹³ Kaupungeissa toimivien ammatinharjoittajien alkaessa järjestäytyä omiksi eturyhmikseen eli killoiksi, muiden ammattimiesten tavoin myös oppineet kirjainten miehet muodostivat omat kiltansa. Muualta tulleet oppineet olisivat jääneet jopa kaupunkilaisten perusoikeuksia vaille, elleivät olisi kiltojen kautta voineet organisoitua osaksi kaupunkilaiselämää. Nämä ammattikuntalaitoksen mallin mukaan syntyneet oppineiden yhteenliittymät

10. *World List of Universities and Other Institutions of Higher Education* (2002) 23rd Edition, New York: International Association of Universities.

11. Rashdall (1985/1936) 4–5; Alan B. Cobban (1975) *The Medieval Universities: their development and organization*, London: Methuen & Co. Ltd, 22; Toby E. Huff (1993) *The rise of the early modern science. Islam, China and the West*, Cambridge: Cambridge University Press, 134–135.

12. Totuutta (veritas), tiedettä (scientia/sapientia) ja tutkimusta (studium litterarum/investigatio/tractatus) käsittelevät teemat – niiden kiistattomasta keskeisyydestä huolimatta – olemme joutuneet rajaamaan tämän artikkelin ulkopuolelle. Ne ovat oman myöhemmin julkaistavan artikkelinsa aihe.

13. Cobban (1975) 49–50; Edward Grant (2001) *God and Reason in the Middle Ages*, Cambridge: Cambridge University Press, 19–27.

ovat myöhempien akateemisten yhteisöjen ja koko yliopistolaitoksen perusta.¹⁴

Ensimmäiset neljä yliopistoksi instituutionalisoituvaa oppineiden yhteisöä syntyivät Bolognaan, Pariisiin, Oxfordiin ja Montpelieriin myöhemmästä käytännöstä poiketen omaehtoisesti, siis vailla viranomaisten myöntämiä perustamislupia. Bolognassa ja Pariisissa käynnistyneiden kahden ensimmäisen yliopiston lähtökohdat olivat keskenään sikäli erilaiset, että 1100-luvun lopun Bolognassa järjestäytyminen alkoi opiskelijoista, kun taas 1200-luvun alun Pariisiin syntyi opettajien aloitteesta laatuaan ensimmäinen opettajien ja opiskelijoiden yhteinen korporatiivinen yhteisö.¹⁵ Kummassakaan kaupungissa ei alun alkaen oltu mitenkään tietoisesti perustamassa yliopistoa, vaan järjestäytymisen tarkoitus oli vain suojata oppineita ulkoisia uhkatekijöitä vastaan; suojelu olikin aluksi akateemisen yhteisön ainoa tehtävä.

Jos aineistostamme pitää etsiä useimpien esille tuleva yksittäinen asiakokonaisuus, niin epäilemättä etusijalle silloin nousevat juuri oikeudellista suojaa koskevat oppineiden erioikeudet. Ne ovat koko akateemisen yhteisön järjestäytymisen lähtökohta ja myöhempi perusta. Heti ensimmäisessä Napolille vuonna 1224 myönnetyssä yliopiston perustamisasiakirjassa hallitsija otti akateemisen yhteisön virallisesti suojelukseensa. Vastaava suojelua koskeva tahdonilmaus näkyy myös Toulouselle vuonna 1233 myönnetyssä bullassa ja Salaman vuonna 1243 saamassa asiakirjassa.

Vuonna 1348 Prahan yliopistolle perustamisasiakirjan myöntänyt keisari Kaarle IV tekee tietäväksi ottavansa erityiseen suojelukseensa kaikki opettajat, maisterit ja oppilaat mihin hyvänsä tiedekuntaan he tulevatkin (Praha 1348). Vastaava tahdonilmaus löytyy myös esimerkiksi Coimbran (1290), Rooman (1303), Krakovan (1364), Wienin (1365), Heidelbergin (1386), Jenan (1557) ja Salzburgin (1620) yliopistojen perustamisasiakirjoista. Uudella ajalla hallitsijat suhtautuivat akateemisen yhteisön suojeluun jo perinteisen virkatehtävän lailla, mikä käy ilmi vaikkapa keisari Ferdinandin vuonna 1648 myöntämästä Bambergin asia-

kirjasta, Englannin kuninkaan Yrjö II:n Göttingenin yliopistolle vuonna 1736 myöntämästä asiakirjasta ja keisari Kaarle VII:n vuonna 1743 myöntämästä Erlangenin asiakirjasta.

Studium generale -status

Jako yliopistoihin ja muihin oppilaitoksiin on 1200-luvun peruja. Silloin sai alkunsa käytäntö, että vain sellaista oppilaitosta voitiin kutsua yliopistoa tarkoittavaksi *studium generaleksi*, jonka oikeudet paavi tai keisari oli taannut. Ensimmäisenä hallitsijan virallisesti myöntämän perustamisasiakirjan sai siis Napolin yliopisto vuonna 1224. Hetimiten myös katolinen kirkko alkoi myöntää yliopisto-oikeudet takaavia asiakirjoja; Toulousen yliopisto sai paavilta oikeudet vahvistavan bullansa vuonna 1233, Rooman yliopisto puolestaan vuonna 1245. Aiemmin toimintansa aloittaneet yliopistokriteerit täyttävät oppilaitokset saivat aikanaan omat viralliset perustamisasiakirjansa. Montpelierin yliopisto sai paavilta bullan 1289, Bologna 1290 ja Pariisin yliopisto 1292. Säännön vahvistavaksi poikkeukseksi osoittautuu Oxfordin yliopisto, joka ei useista yrityksistä huolimatta onnistunut koskaan saamaan paavilta oikeudet takaavaa bullaa. Yliopiston toimintaa asia ei kuitenkaan suuremmin haitannut; Oxfordin oppineet saivat hankittua brittihallitsijoilta sellaiset oikeudet, jotka käytännössä hyvinkin kompensoivat paavin perustamisasiakirjalla vahvistamien oikeuksien puuttumisen.¹⁶

Perustamisasiakirjan myöntöpäivä ja yliopiston toiminnan tosiasiallinen alkaminen eivät likimainkaan aina osu yksiin. Joissain tapauksissa toiminta käynnistyi vuosien viiveellä, joskus taas jouduttiin jopa uuden perustamisasiakirjan hankintaan ennen kuin itse toiminta saatiin alkuun. Jotkut oppilaitokset saivat studium generale -oikeutensa oltuaan jo vuosikymmeniä toiminnassa ja toiset taas eivät koskaan aloittaneetkaan toimintaansa, vaikka perustamisasiakirja oli myönnetty.¹⁷

Vain kolmen 1200-luvulla asiakirjan saaneen yliopiston, Napolin, Toulousen ja Rooman, voidaan katsoa tulleen perustetuiksi ylhäältä alaspäin, siis suoraan paavin tai

keisarin aloitteesta. Kaikki muut keskiajan yliopistohankkeet ovat mitä ilmeisimmin lähteneet liikkeelle paikallisten tahojen anomuksesta, jonka vallanpitäjät halutessaan sitten hyväksyivät.¹⁸ Anomus yliopiston perustamiseksi valmisteltiin yleensä ensin paikallisesti, minkä jälkeen pantiin paavinistuimeen tai keisarin hoviin lähetystö asialle. Keskiajalla perustamisasiakirjojen myöntäminen kuului enimmäkseen paavien tehtäviin. Esimerkiksi 1300 ja 1400-luvulla perustetuista yliopistoista vain Treviso 1318, Praha 1347, Orange 1365 ja Pavia 1361 saivat oikeutensa keisarin vahvistamalla asiakirjalla; näistäkin ainakin Praha ja Orange hankkivat myöhemmin vielä paavin bullan oikeuksiensa vahvistukseksi.¹⁹ Kun paavin valta uuden ajan alussa heikkeni, yliopistojen perustamislupien myöntämisestä tuli yhä enemmän maallisten tahojen asia. Katolisesta kirkosta eronneille alueille perustettaville yliopistoille haettiin oikeudet paikallishallitsijoilta. Joskus myös yksittäiset kaupungit ottivat hanakasti osaa yliopistojen perustamiseen. Osaltaan yliopistokenttää hämmensivät eri uskonsuuntauksia tunnustavat yliopistot.²⁰

lus ubique docendi ja muut privilegiot

Jo 100-luvun antiikin Roomassa keisareiden tiedetään antaneen kirjallisuuden opettajille ja lääkäreille vapautuksen osallistumasta muille pakollisiin julkisiin töihin, sotilaspalvelukseen tai muihin virkatoimiin. Rooman valtakunnan tuhouduttua oppineet löysivät paikkansa lähinnä syrjäisistä luostareista ja oppineisuus ja opetus nivoutuivat muutoinkin kristinoppiin ja kirkkoon. Kirkon suojeluksessa oppineista tuli papiston osa ja niin muodoin kanonisen lain nojalla oikeutettuja tiettyihin privilegioihin. Paavi Innocentius III:n määräyksellä papistoon kuuluvat vapautettiin julkisista toimista ja erilaisten maksujen suorittamisista. Papistoa ei myöskään voitu tuomita siviilituomioistuimessa.²¹

Paavi myönsi oppineille etuoikeuden kirkon vapautuviin virkoihin samoin kuin 1100-luvulla voimaan tulleen oikeuden nauttia virkatuloista jo opiskeluaikana. Näi-

den niin sanottujen prebendatulojen myöntämisen tarkoituksena oli osaltaan varmistaa oppineiden ohjautuminen kirkonvirkoihin. Kun tämä oikeus 1200-luvulla rajoitettiin koskemaan ainoastaan *studium generaleissa* opiskelevia, siitä tuli pysyvä osa yliopistojen privilegioita.²² Paavilta akateeminen ammattikunta sai oikeuksiensa turvaksi myös ensimmäisen työtaisteluaseensa. Oppineet saivat näet luvan keskeyttää opetuksen, mikäli heidän oikeuksiaan rikottiin. Bolognan yliopiston rehtorille myönnettiin 1200-luvulla oikeus, tilanteen niin vaatiessa, keskeyttää koko yliopiston toiminta. Pariisin yliopisto sai saman oikeuden paavi Gregorius IX:lta vuonna 1231. Keskiajan Pariisissa luentojen keskeyttämiseen turvauduttiinkin useampaan otteeseen, kun oppineet joutuivat taistelemaan oikeuksiensa puolesta. Paavin vuonna 1462 antamalla määräyksellä Pariisin yliopisto kuitenkin menetti oikeutensa opetuksen keskeyttämiseen.²³

Oppineiden paavilta saamista privilegioista tärkein on ollut *ius ubique docendi*. Sen mukaan kaikilla yliopistoissa oppiarvon saaneilla oli kautta koko kristillisen maailman oikeus opettaa missä tahansa yliopistossa lisätutkintoja suorittamatta. Periaatteessa näin taattiin oppineiden vapaa liikkuminen yliopistosta toiseen. Aineistossamme asia tulee ensimmäisen kerran esille Toulousen yliopiston vuonna 1233 saamassa bullassa, johon kirjattiin että: ”jokainen

14. Anthony Black (1984) *Guilds and civil society in European political thought from the twelfth century to the present*, London: Methuen & Co. Ltd, 6–18; Walter Rüegg (1992) 'Chapter 1: Themes', teoksessa De Ridder-Symoens (1992), 3–34; Huff (1993) 81, 161, 219–220, 261; Edward Grant (1996) *The foundations of modern sciences in the Middle Ages*, Cambridge: Cambridge University Press, 34.

15. Cobban (1975) 25; Verger (1992) 45.

16. Cobban (1975) 25–29; Verger (1992) 35–36.

17. Cobban (1975) 118; Walter Rüegg (1992) 6–7; Verger (1992) 35–36.

18. Ks. Van Mingroot (1994) 151.

19. Cobban (1975) 25–26, 117–118.

20. Friehoff (1996) 50.

21. Pearl Kibre (1962) *Scholarly privileges in the Middle Ages*, Cambridge, Massachusetts: The Medieval Academy of America, 3–11.

22. Rashdall (1895/1936) 11–13; Kibre (1962) 227–228.; Cobban (1975) 25–27.

23. Kibre (1962) 22, 94–95, 103–104.

maisteri, joka on kuulusteltu ja hyväksytty missä hyvänsä tiedekunnassa, olkoon hänellä vapaa valta toimia ohjaajana kaikkialla ilman muuta kuulustelua.”

Käytännössä itseään arvostetuimpina pitäneet yliopistot eivät tosin aina tahtoneet hyväksyä nuorempien ja vähäisempien yliopistojen oppiarvoja ilman lisätutkintoja tai kokeita. Toisaalta *ius ubique docendi* -oikeutta saatettiin rajoittaa itse yliopistojen perustamisasiakirjoissakin. Esimerkiksi Salamancan yliopistolle vuonna 1255 myönnetyssä bullassa todetaan, ettei sille myönnetty *ius ubique docendi* -oikeus koskenut Bolognan ja Pariisin yliopistoja.

Paavin bullissa *ius ubique docendi* esiintyy tyypillisesti seuraavaan Krakovan perustamisbullaan (1364) kirjattuun tapaan:

”Niille, jotka mainitun kaupungin studiumissa on kuulusteltu ja hyväksytty ja saaneet opetusluvan ja maisterin arvon tai tittelin, kuten säädetty, olkoon siitä lähtien ilman muuta kuulustelua ja hyväksyntää vapaa lupa ohjata ja opettaa niin mainitussa kaupungissa kuin muissakin paikoissa tai studium generaleissa.”

Vastaava muotoilu on kirjattu myös esimerkiksi Avignonin (1303), Prahan (1347), Leipzigin (1409) ja Valencian (1500) bulliin.

Ius ubique docendi -oikeus katoaa teksteistä 1500-luvulla. Uudella ajalla paavikaan ei enää ollut suvereenisti koko kristillisen maailman kirkollinen johtaja, vaan saattoi antaa oikeuksia vain aiempaa rajallisimmilla katolisilla alueilla. Yliopistojen oppiarvojen yleispätevyys on tämän jälkeen saanut säilyä yliopistoinstituution omin voimin.

Mitä akateemiseen yhteisöön tulee, yliopistojen perustamisasiakirjoissa siitä puhutaan etenkin niissä yhteyksissä, missä kirjataan myönnettyjä erioikeuksia ja todetaan henkilöt, joita oikeudet koskevat. Vielä 1200-luvun perustamisasiakirjoissa oikeuksia saivat vain opettajat ja opiskelijat, mutta jo seuraavalla vuosisadalla saajien määrä kasvaa ja eriytyy.²⁴ Esimerkiksi Cahorsin yliopiston bullassa vuodelta 1332 oikeuksien saajiksi kirjataan opettajat, maisterit, liseniaatit, baccalaureukset ja opiskelijat.

Vuonna 1361 Pavian yliopistolle myönnetyssä perustamisasiakirjassa opettajien ja opiskelijoiden lisäksi oikeuksia saavat myös palvelijat, avustajat ja perheet. Heidelbergin yliopiston perustamisasiakirjassa (1386) oikeuksien saajiin kuuluvat myös yliopiston bedellit, kirjastonhoitajat, alemmat virkamiehet, pergamentinvalmistajat, kirjurit, kuvittajat ja kaikki muut yhteisön palvelijat. Oikeuksien saajia luetellaan vastaavaan tyyliin myös mm. Pavian (1361), Krakovan (1364), Wienin (1365), St. Andrews (1413), Caenin (1432), Osnabrückin (1629), Bambergin (1648), Harvardin (1650) ja Yalen (1701) perustamisasiakirjoissa.

Uusien yliopistojen perustamisasiakirjoihin oikeudet kirjattiin siis usein vanhojen yliopistojen mallin mukaan. Tällä tavoin saattoi muodostua pitkiäkin ketjuja. Yksi näistä alkaa Pariisin yliopistosta, jonka oikeudet kirjattiin vuonna 1233 Toulousen yliopiston asiakirjaan; Toulousen oikeudet taas löytyvät Leridalle vuonna 1300 myönnetystä asiakirjasta ja sen oikeudet puolestaan kirjattiin Barcelonan yliopistolle vuonna 1450. Samalla tavoin kirjoittajien kotikaupungin, Turun, yliopisto sai vuoden 1640 perustamisasiakirjassaan Upsalaan vuonna 1477 perustetun yliopiston oikeudet, jolle oli puolestaan kirjattu Bolognan yliopiston oikeudet. Aikaisemmin perustettujen yliopistojen oikeuksien muodollinen siirto uusille yliopistoille oli riitti, joka yhdisti tulokkaat yliopistotraditioon ja piti yllä perinteisiä erioikeuksia.

Pyhän Saksalais-Roomalaisen keisarikunnan keisarit myönsivät paavien tapaan alueelleen perustettaville yliopistoille ja niiden akateemiselle yhteisölle oikeuksia. Useimmat yliopistot saivat samat oikeudet kuin keisarikunnan kaikkien alueiden yliopistot; esimerkiksi Siena 1357, Tübingen 1484 ja Stuttgart 1781. Usein asiakirjoissa kuitenkin nimettiin ne yliopistot, joiden oikeudet uusi yliopisto sai. Esimerkiksi Keisari Maximilian I myönsi Wittenbergin (1502) yliopistolle Bolognan, Sienan, Padovan, Pavian, Perugian, Pariisin ja Leipzigin yliopistojen oikeudet. Samat yliopistot mainitaan myös Jenan (1557) ja Helmstedtin (1576) yliopistojen perustamisasiakirjoissa.

Aineistosta löytyy vain muutama perustamisasiakirja, jossa yliopiston saamat oikeudet on eritelty tarkasti. Paavin bullissa mainitaan yleensä vain *ius ubique docendi*, jonka lisäksi uuden yliopiston todetaan saavan aiempien yliopistojen oikeudet niitä tarkemmin erittelemättä. Keskiajalta oikeudet ovat tarkasti määritelty Napolin asiakirjassa (1224), Rooman bullassa (1303), Krakovan asiakirjassa (1364), Wienin asiakirjassa (1365), Heidelbergin asiakirjassa (1386) ja Louvainin (1425) bullassa. Uudelta ajalta tarkasti oikeuksia eritteleviä asiakirjoja ei aineistossamme ole yhtään. Akateemisen yhteisön oikeuksien kirjaaminen perustamisasiakirjoihin melko lailla erittelemättä selittyy sillä, että yksityiskohtaisemmin oikeuksista säädettiin muissa yliopiston statuteissa. Perustamisasiakirjoihin otettiin vain tärkeimpinä pidetyt oikeudet.

Ei pelkällä pyhällä hengellä

Perustamisasiakirjoissa yliopistoille myönnettiin sekä taloudellisia että juridisia erioikeuksia. Yliopistoväen saamista oikeuksista voidaan havaita selvä yhteys jo Rooman valtakunnassa oppineille annettuihin ja 1100-luvun *Authentica Habitassa* vahvistettuihin erioikeuksiin. Akateemisen yhteisön jäsenet saivat tiettyjä vapautuksia veroista, tulli-, ja muista maksuista sekä osallistumisesta kaupunkilaisille pakollisiin töihin. Esimerkiksi Rooman yliopiston bullassa (1303) todetaan, että Rooman studiumin opettajat tai opiskelijat eivät ole velvoitettuja mihinkään kontribuutioihin sellaisissa keräyksissä, jotka asetetaan mainitun kaupungin asukkaille, tai mihinkään kaupungin yhteisölle esitettyihin velvollisuuksiin tai tietulleihin. Samoin St. Andrews (1413) oppineet vapautettiin ”kaikista kaupungissamme olevista veroista, velvollisuuksista, rasitteista, tehtävistä ja taakoista”. Vastaavia esimerkkejä oppineiden vapauksista on kirjattu myös Napolin (1224), Sienan (1357), Krakovan (1364), Wienin (1365), Heidelbergin (1386), Leipzigin (1409), Rostockin (1419), Louvainin (1425) ja Dublinin (1592) perustamisasiakirjoihin.

Perustamisasiakirjoissa huolehdittiin myös akateemisen väen asumisasioista aina vuok-

rien sääntelyä myöten (Napoli 1224, Rooma 1303, Krakova 1364, Wien 1365, Heidelberg 1386, Leipzig 1409, Rostock 1419 ja Louvain 1425). Perustamisasiakirjoissa ei lyödä laimin myöskään elintarvikehuoltoa. Esimerkiksi Krakovan akateemisen yhteisön jäsenet saivat luvan tuoda kaupunkiin tullitta kaikkia heille tarpeellisia elintarvikkeita. Samassa asiakirjassa (1364) varoiteltiin myös, etteivät paikalliset leipurit saa ”pyytää opiskelijoita enempää kuin mitä edellä mainitun kaupungin kansalaiset tapaavat heille maksaa”. Elintarvikkeiden tullivapaudesta huolehdittiin myös Wienin (1365), Heidelbergin (1386) ja St. Andrews (1413) asiakirjoissa.

Akateemisen yhteisön jäsenille suotiin alusta asti erityisasema oikeusistuimissa. Heitä ei voitu haastaa tavalliseen tuomioistuimeen, vaan yliopistoväen oikeusasiat käsiteltiin kanonisen lain nojalla opettajayhteisön keskuudessa. Esimerkiksi Toulousen bullassa (1233) todetaan ”että maallikoiden tulee jokaisessa oikeusjutussa vastata opiskelijoille kirkon tuomarin edessä”. Sama asia mainitaan Napolin (1224), Rooman (1303), Krakovan (1364), Wienin (1365), Heidelbergin (1386), St. Andrews (1413), Louvainin (1425), Caenin (1432) ja Granadan (1531) perustamisasiakirjoissa.

Eri oikeuksien loukkauksien sanktiointi

Akateemisista erioikeuksista saattoi olla yhteisön jäsenille hyötyä vain sillä edellytyksellä, että niiden toteutumista valvottiin asianmukaisesti. Oikeudet olivat niin sanoaksemme tulenarka asia ja aiheuttivat paikallisia skismoja. Erityisesti vaikeina aikoina, kun esimerkiksi sodat toivat kaupunkilaisille ylimääräisiä rasitteita, akateemisen väen etuoikeudet herättivät erityistä närkästystä.²⁵ Muutoinkin erioikeuksien saajien kasvava määrä aiheutti ristiriitoja yliopistokaupungeissa.

Kaupunkilaisten ja yliopistoväen välien tiedetään esimerkiksi Oxfordissa ja Cambridgessä kiristyneen yhteenotoiksi, joissa

24. Van Mingroot (1994) 167–168.

25. Kibre (1962) 142–145, 173–174.

ei aina välttytty edes kuolonuhreilta. Kaupunkilaiset kokivat epäoikeudenmukaiseksi sen, että jotkut saivat erioikeuksiensa suojissa olla osallistumatta muille pakollisiin töihin ja myös vapautuksen tiettyjen maksujen suorittamisesta. Alusta alkaen ilmapiiriä kiristi myös se, että oikeuksia pyrkivät käyttämään hyväkseen myös sellaiset henkilöt, joille ne eivät lainkaan kuuluneet.²⁶ Väärinkäytösten ja konfliktien välttämiseksi erioikeuksien saajien määrää ryhdyttiin kontrolloimaan entistä tarkemmin. Esimerkiksi 1300-luvun Pariisissa poistettiin akateemisen yhteisön oikeudet niiltä henkilöiltä, jotka esiintyivät opiskelijoina, mutta eivät osallistuneet opintoihin.²⁷ Kaikkien väärinkäytösten eliminointi oli kuitenkin mahdotonta.

Koska kaupunkilaiset kokivat akateemisen väen erioikeudet usein ongelmaksi, yhteisön jäsenet joutuivat käymään jatkuvaa kamppailua omien oikeuksiensa puolesta. Oikeuksia myöntävät tahot katsoivat tarpeelliseksi kirjata perustamisasiakirjoihin sanktioita oppineiden yhteisön oikeuksien rikkomisesta. Paavit vetosivat varoituksissaan korkeimpaan mahdolliseen tahoon, kun he uhkasivat oikeuksien rikkojia kaikkivaltiaan Jumalan ja autuaiden apostolien vihalla. Montpellierin bullassa (1289) varoitus kuuluu seuraavasti:

”Kenenkään ihmisistä älköön sallittakokumota tätä meidän kirjallista myönnytystämme, asetustamme, kieltoamme ja säädöstämme tai uhkarohkeasti käydä sitä vastaan. Jos joku kuvittelee sitä yrittävänsä, tietäköön, että hän kohtaa kaikkivaltiaan Jumalan ja hänen apostoliensa, autuaiden Pietarin ja Paavalin vihan.”

Oikeuksien rikkojille osoitettu varoitus toistuu paavien bullissa miltei sanasta sanaan samanlaisena 1200-luvulta aina 1700-luvun loppuun saakka, mikä näkyy esimerkiksi Piacenzan (1248), Cambridgen (1318), Saragozan (1474), Vilnan (1579) ja Osnabrückin (1629) bullista. Viimeisin aineistoomme kuuluva varoituksen sisältävä bulla on annettu Münsterin yliopistolle vuonna 1773.

Keisarit eivät vedonneet itseään kor-

keampiin voimiin, vaan tyytyivät uhkaamaan tottelemattomia omalla vihallaan ja sakkorangaistuksilla. Yksi ensimmäisistä keisarillisista varoituksista on kirjattu Sienan yliopiston asiakirjaan vuodelta 1357. Siinä keisari Kaarle IV uhkaa oikeuksien rikkojia oman vihansa lisäksi sadan kultamarikan sakolla, josta puolet tuli maksaa keisarille ja toinen puoli vahinkoa kärsineelle osapuolelle. Vastaavia varoituksia on kirjattu keisareiden myöntämiin asiakirjoihin 1300-luvulta aina 1700-luvun loppuun saakka, kuten esimerkiksi Orangen (1365), Tübingenin (1484), Wittenbergin (1502), Helmstedtin (1576), Altdorfin (1622), Breslaun (1702) ja Bonnin (1784) asiakirjoihin. Jenan yliopistolle myönnetyssä asiakirjassa (1557) keisari Ferdinand I varoittaa oikeuksien rikkojaa siitä, että:

”...hän tietäköön että saa osakseen meidän ja Pyhän keisarikunnan raskaan paheksunnan ja rangaistukseksi sadan markan edestä puhdasta kultaa aina kun toimii määräyksiä vastaan. Me päätämme, että tästä rahamäärästä puolet menee keisarin rahastoon ja jäljelle jäävä osa vääryyttä kärsineiden hyväksi.”

Perustamisasiakirjojen varoitukset saattoivat kuitenkin usein jäädä kuolleiksi kirjaimiksi ja akateemisen yhteisön oikeudet monin paikoin toteutumatta korkea-arvoisten suojelijoiden tahdosta huolimatta. Kaiken muun laillisuusvalvonnan tavoin myös akateemisen yhteisön erioikeuksien valvonta oli näet pitkään hankalaa hallintokoneiston alkeellisuuden vuoksi. Uudella ajalla erioikeuksien aiheuttamat ongelmat vähenivät osin siksikin, että oikeuksia saajien määrää rajattiin koko ajan tiukemmin. Esimerkiksi Salzburgin (1620), Osnabrückin (1630) ja Breslaun (1702) perustamisasiakirjoissa oikeuksien saajat rajoitetaan enää vain opiskelijoihin ja opetustoimintaa harjoittaviin.

Aluepolitiikasta oikean uskon edistämiseen

Sekä yliopistojen perustamista ajaneet paikalliset tahot että luvan ja oikeudet myön-

täneet ylempät tahot ovat alusta saakka oikeuttaneet yliopistojen olemassaolon välttämättömyyttä niiden toiminnasta koituvilla hyödyillä. Poikkeuksetta perustamisasiakirjoissa on tähdennetty valtakunnan yleistä ja paikkakunnan erityistä etua. Uskonnollisesti oikean opin lujittaminen ja levittäminen olivat etenkin alkuaikoina keskeisesti esillä. Virkamiesten kouluttamista kirkollisen ja maallisen hallintokoneiston tarpeisiin on aina käytetty perusteluna, kun on haluttu saada yliopisto jollekin paikkakunnalle.

Vaikka periaatteessa sama perustelujoukko esiintyy yliopistojen perustamisasiakirjoissa 1200-luvulta eteenpäin, niitä kuitenkin painotetaan vuosisatojen kuluessa eri tavoin. Kirkon ja uskonnon painoarvo on koko ajan vähentynyt, sen sijaan alueelliset edut ja virkamieskoulutus ovat säilyttäneet keskeisen asemansa kautta yliopistolaitoksen historian. Samat seikat, joilla yliopistojen perustamista oikeutettiin 1200-luvulla, ovat oikeuttamassa yliopistojen toimintaa yhä edelleen 2000-luvulle tultaessa.

Paikallishallitsijat osasivat ottaa yliopistoista valmistuneista oman hyötynsä pyrkinessään vahvistamaan asemiaan muiden vallanpitäjien rinnalla. Yliopistolle ja oppineille antamansa tuen vastineeksi hallitsijat odottivat saavansa rekrytoitua hoveihinsa sellaisia oppineita, joiden taidoilla hallintokoneisto saataisiin toimimaan entistä tehokkaammin. Asiakirjateksteissä huoli paikallisen väestön koulutustarpeesta ilmaistaan siten, että paikkakunnalle perustettavan yliopiston uskotaan poistavan lahjakaiden paikkakuntalaisten tarpeen matkustaa muualle opinhakuun. Yliopiston perustamista ajavien tahojen poliittiset motiivit eivät perustamisasiakirjoista tarkemmin selviä, vaikka tiedossa on, että monenmoinen politikointi on ollut mitä suurimmassa määrin vaikuttamassa lähes kaikkien yliopistohankkeiden taustalla.²⁸

Paikallishallitsijoiden usko yliopistojen perustamisesta koituvaan hyötyyn näkyy heti 1200-luvun perustamisasiakirjoissa. Esimerkiksi Iberian niemimaalle sijoittuvan Kastilian ja Leonin kuningas Ferdinand III ja Portugalin kuningas Dinis I perustelivat

yliopistojen perustamista Salamancaan (1243) ja Coimbraan (1290) valtakunnalle uudesta yliopistosta koituvilla hyödyillä.

Paikallishallitsijoiden antamien perustamisasiakirjojen lisäksi alueen etu tulee esille myös paavien bullissa, vaikka niiden teksti on muotoiltu erityisesti koko kristikuntaa koskevaksi. Ihmiskunnan hengellisenä johtajana paavin piti ottaa huomioon kaikkien etu ja hyvinvointi. Avignonin yliopiston perustamisbullassa (1303) paavi Bonifatius VIII perustelee yliopiston tärkeyttä myös seudulle koituvilla eduilla:

”Yksittäisille oikeaoppisille seuduille on eduksi, että siellä on kirjallisesti ahkeria, tieteisiin ja hyveisiin sopivia miehiä niin että yksittäisiä asioita näiden kaukokatseisella tiedoilla ja taitavalla kaukokatseisuudella ohjataan, että noiden seutujen asukkaat oikeutta kunnioittamalla elävät kunniakkaina ja hallitsevat ja iloitsevat rauhan autuudesta.”

Järkeenkäypänä syynä perustaa yliopisto paikkakunnalle on aina tarvittaessa otettu esiin se, ettei lähialueilla ole yliopistoa. Esimerkiksi Kööpenhaminan yliopiston perustamisbullassa (1475) todetaan, ettei lähiseuduilla ollut yliopistoa jossa paikalliset asukkaat saattaisivat opiskella. Paikallisen yliopiston puuttumisen vuoksi osa potentiaalisista kyvyistä jäi ilman opetusta ja opinhaluisimmatkin joutuivat pitkälle opintielle muiden kaupunkien yliopistoihin. Krakovan bullan (1364) tekstissä kiinnitetään erityistä huomiota muualle suuntautuvan opintien

26. Kibre (1962) 18–19, 85–86, 142–145; Rowland Parker (1983) *Town and Gown. The 700 years' war in Cambridge*, Cambridge: Patrick Stephens; Alan B. Cobban (1999) *English University Life in the Middle Ages*, London: UCL Press, 190–197.

27. Todettakoon, että nyt 2000-luvun alun Suomessa opetusviranomaiset tällä kertaa opintotuen väärinkäytösten eliminoimisen nimissä edelleen jahtaavat henkilöitä, jotka esiintyvät opiskelijoina, mutta eivät harjoita opintoja. Opintotukien kontrollointi ei ole uusi asia, sillä heti ensimmäisessä asiakirjassa (Napoli 1224) keisari tähdensi, että niiden opiskelijoiden jotka ovat kirjojen hankintaa varten saaneet lainaa, on pysyttävä kaupungissa kunnes lainat on maksettu ja lainatut teokset palautettu.

28. Rüegg (1992) 18.

vaaroihin: "...monet – mennessään studium generaleihin – on vangittu, toisia on pidetty vankeudessa ja he ovat kuolleet". Opintien vaarat huomataan myös Caenin yliopiston bullassa (1432): "...he eivät voi mennä eivätkä lähteä vaaratta ja ilman suuria menetyksiä toisiin studiomeihin". Sen lisäksi, että matkat tiedettiin vaarallisiksi, kokemus oli jo osoittanut, että suuri osa opintielle lähteneistä jäi ikiajoiksi sille tielleen palaamatta koskaan kotiseuduilleen. Huoli aivo-voudosta tuli esille jo Napolin yliopiston asiakirjatekstissä (1224), jossa painotettiin sitä, että paikallinen opetus mahdollistaa sen, etteivät opinjanoiset joudu hakemaan tietoa muualta. Samasta asiasta huolehditaan myös Louvainin bullassa (1425).

Lahjakkuusreservien esiin kaivaminen on aina ollut kuvassa mukana. Prahan yliopiston perustamisasiakirjassa (1348) katsottiin yliopiston perustaminen tähdelliseksi: "...jotta uskolliset valtakuntamme asukkaat, jotka lakkaamatta janoavat tieteiden hedelmiä, ilman pakkoa kerjätä muiden suosiota havaitsisivat pöydän olevan katettu omaan valtakuntaansa ja jotta heidän synnynnäinen älykkyytensä kasvaisi huomattavaksi tiedoiltaan ja tekisi heistä tieteisiin perehtyneitä ihmisiä...". Caenin yliopiston bullassa (1347) otetaan jo käyttöön tasa-arvoargumentitkin – sukupuolten välisestä tasa-arvosta ei vielä sentään ollut kyse – kun perustellaan tieteen harjoittamisen edellytyksiä lahjakkuusreservien hyödyntämisellä: "ei näytä kunnialliselta eikä tasapuoliselta, että niiden järki, joka aina olisi otollinen ja sopivin tieteen ja opin harjoittamiseen, yliopiston puuttumisen vuoksi tylsistyisi ja jäisi, kuten ravinnoton pelto, kувaksi ja viljelemättömäksi".

Sukupuolten välinen tasa-arvo saapui yliopistomaailmaan paljon myöhemmin. Naisien ja miesten yhtäläinen oikeus yliopistopintoihin mainitaan 1800-luvun lopulla. Adelaiden perustamisasiakirjassa (1874/81) määrätään yliopistossa suoritettut tutkinnot hyväksyttäväksi samalla tavoin kuin missä tahansa brittiläisessä yliopistossa suoritettut tutkinnot ja painotetaan, että kyseiset oppiarvot koskivat myös naisia. Stanfordin yliopisto (1885) puolestaan perustetaan asia-

kirjatekstin mukaan suoraan molempien sukupuolten yliopistoksi. Uusimmissa yliopistojen perustamisasiakirjoissa kaikenlaisen syrjinnän ehkäisy otetaan tarkasti huomioon, esimerkiksi Birminghamin yliopiston vuonna 1998 uusitussa asiakirjassa kielletään tarkasti kaikenlainen, niin ikään, ihonväriin, kansallisuuteen, sukupuoleen, rotuun kuin seksuaaliseen suuntautumiseenkin kohdistuva syrjintä.

Perustamisasiakirjoissa on luonnollisesti aina tähdennetty kyseessä olevan kaupungin sopivuutta uuden yliopiston sijoituspaikaksi. Esimerkiksi paavi Aleksanteri V:n bullassa ylistetään vuolaasti paikallisia oloja Leipzigissa (1409):

"...joka kuten olemme saaneet tietää, on väestörikas, avara ja sijaitsee hedelmällisellä alueella lämpimässä ilmanalassa ja joka on sopiva luonnonvaroiltaan suurelle määrälle ihmisiä ja kaikilta osin kuin Herran siunaama pelto ja jonka kansalaiset ja asukkaat ovat lainkuuliaisia ja moraaliltaan hyviä."

Samaan tapaan Groningenin yliopiston perustamisasiakirjan (1614) mukaan kaupungin voitiin "katsoa luonnostaan olevan määrätty Muusien tyyssijaksi. Sillä sen viehättävyys on silmiinpistävää, ilma puhdas ja terveellinen ja kaikenlaiset sadot runsaita ja siellä on suuri määrä edullisia asuntoja ja muutamia muita olennaisia asioita".

Korostamalla alueen luonnonrikkauksia ja olojen soveliaisuutta halutaan tehdä selväksi, että suurikin joukko oppineita ja opinhaluisia tulisi kaupungissa hyvin toimeen. Lisäksi asiakirjoissa korostetaan hyviä liikenneyhteyksiä, alueen hyvää mainetta ja varakkuutta, mikä käy ilmi esimerkiksi Pamiersin (1295), Avignonin (1303), Cahorsin (1332), Prahan (1347), Krakovan (1364), Wienin (1365), Heidelbergin (1385), Louvainin (1425), Caenin (1432/1437), Upsalan (1477), Valencian (1500), Granadan (1531), Jenan (1557) ja Osnabrückin (1629) asiakirjoista. Yliopiston rooli yhteiskunnallisen edistyksen välineenä korostui erityisesti, kun yliopistoa oltiin perustamassa sellaisille alueille, joissa ei yliopistoa vielä ollut, kuten Keski-, ja Itä-Eurooppaan 1300-

luvun lopulla ja Skandinaviaan 1400-luvun lopulla.

Ensimmäiseksi yliopistojen kuitenkin uskottiin edistävän oikeata uskoa. Kirkon merkitys oppineille ja koko yliopistolaitokselle oli vuosisatojen ajan valtava. Ainoaksi oikeaksi julistautuneen katolisen uskon ja opin edistäminen on järjestelmällisesti kirjattu yliopistojen perustamisasiakirjoihin. Oppineet kuuluivat kanonisen lain piiriin ja heidän oikeutensa olivat paavin takaaomia. Aivan pyyteettömästi katolisen kirkon paavit eivät sulkeneet oppineita suosionsa, vaan halusivat samalla lujittaa katolisen kirkon doktriinia muita uskomusjärjestelmiä vahvemmaksi, estää harhaoppien leviämistä ja vahvistaa omaa valtaansa yli maallisten vallanpitäjien käskyvallan.²⁹

Jokaisessa paavin hyväksymässä yliopiston perustamisbullassa tuodaan esille katolisen uskon levittämisen tärkeys. Uskonnolliset iskusanat ja sanamuodot pysyvät samankaltaisina bullasta toiseen.

Paavien bullissa uskonnon edistäminen yliopisto-opintojen avulla yhdistettiin koko ihmiskunnan kehitykseen ja edistykseen. Paavit ilmoittivat Prahan bullan (1347) esimerkin mukaisesti antavansa tukensa yliopistoa anoville tahoille, ”jotta he pyrkisivät kohti opintoja, joiden avulla Jumalan nimen ja katolisen uskon palveleminen kasvaa, oikeudenmukaisuutta noudatetaan, edistetään niin julkisia kuin yksityisiä asioita ja koko ihmiskunnan onnellisuus lisääntyy”. Sama lause löytyy myös Krakovan (1364), Wienin (1365), Heidelbergin (1385), Leipzigin (1409) ja Louvainin (1425) asiakirjoista.

Perustamisasiakirjoissa yliopistoille, kuten niistä valmistuneillekin, annetaan tehtäväksi valvoa oikeata uskoa. Yliopistojen tulee kouluttaa katoliselle kirkolle välttämättömiä virkamiehiä puolustamaan oikeata uskoa ja estämään harhaoppien valloilleen pääsyä kansan keskuudessa. Oikean uskon lujittamisesta ja levittämisestä oli kyse myös 1200-luvun Toulousessa. Paavi Gregorius IX perusti Toulousen yliopiston ns. kataariuskon alueelle, jonne oli juuri tehty verinen ristiretki. Yliopiston perustamista perustel-

tiin asiakirjassa (1233) seuraavasti: ”...että katolinen usko, joka näytti noilta seuduilta lähestulkoon hävinneen, voisi nousta uuteen kukoistukseen...”.

Kun 1500-luvulla islaminuskon alta vapautettuun Granadaan haluttiin saada yliopisto oli luonnollista tähdentää uskonnollisia seikkoja (1531). Samoin uuden mantereeseen ensimmäistä yliopistoa anottiin nykyisessä Domikaanisessa tasavallassa sijaitsevaan Santo Domingoon, koska alueen ”...asukkaat ovat epäuskoisia ja palvovat epäjumalia, ja sen vuoksi he ovat halunneet kitkeä juuriaan myöten moisen epäuskon ja kylvää hedelmää kantavia puita ja valaista epäuskoisten kaupungin saarnojen ja elämän esimerkkien avulla” (1538).

Uuden mantereeseen brittiläisten provinsien ensimmäisten collegejen perustamisasiakirjoissa tuodaan esille tarve koulia paikallinen pakanaväestö oikeaan uskoon. Harvardin collegen perustamisasiakirjassa (1650) tähdennetään oppilaitoksen tärkeyttä paikallisten englantilaisten lisäksi myös intiaaninuorison kouluttamiseen, sama asia on kirjattu myös Dartmouthin collegen perustamisasiakirjaan (1769).

Katolinen kirkko kävi toistuvaa kamppailua erilaisia harhaoppeja vastaan. Etenkin uuden ajan alussa eri uskontojen raja-alueilla, kuten esimerkiksi Turkin rajalla, Espanjassa ja eurooppalaisten vasta löytämässä Amerikassa, sattui monenmoisia törmäyksiä. Jo Montpellierin yliopistobullassa (1289) paavi Nikolaus IV esittää miten, ”...tällainen viisauden tutkimus karkottaisi tietämättömyyden hämärän ja kun epätietoisuuden pimeys on ajettu pois, kuolevaisten tutkiva yritteliäisyys ohjaa ja asettaa heidän toimensa ja tekonsa totuuden valoon”.

Katolisen kirkon harhaoppien vastainen taistelu nousee erityisen voimakkaasti esille uskonpuhdistuksen ja vastauskonpuhdistuksen aikaisessa Euroopassa. Varsinkin uusien katolisten yliopistojen bullissa uskontojen välinen taistelu tulee vahvasti esille. Valencian bullassa todetaan, että yliopisto ”...varjelee oikeaa uskoa ikään kuin varmimpana suojana vilpillisten epäuskoisten

29. Rüegg (1992) 15–16; Cobban (1999) 3.

jumalattomuutta sekä kerettiläisten periksi antamattomuutta vastaan...” (1500). Salzburgin yliopiston bullassa puolestaan valitetaan, ”...kuinka kauas ja laajalti on kaikkialle levinnyt harhaoppisuuden pahuus, kuinka paljon paha ja tuhoa se tuo maailmaan ja sille ei voisi tuoda turvallisempaa ja voimakkaampaa parannusta kuin perustamalla kaikkialle maailmaan oppineiden yhteisöjä” (1625). Myös Osnabrückin bullassa varoitetaan ”harhaoppisuuden myrkyä” levittäytymisestä kansan pariin luterilaisten ja kalvinististen koulujen kautta (1629).

Pohjois-Amerikan uskonnollisesti vapaamat tai ainakin moniarvoisemmat olot näkyvät siinä, että jo 1700-luvun yliopistojen perustamisasiakirjoissa painotetaan uskonnonvapautta. Esimerkiksi Princetonin yliopiston perustamisasiakirjaan (1746/48) on kirjattu, että jokaisen uskonsuuntauksen edustajalla oli yhtäläinen oikeus yliopistossa annettavaan opetukseen. Samalla tavoin George Washingtonin yliopiston perustamisasiakirjassa vuonna 1821 todetaan, että jokaisen uskonsuuntauksen edustajalla oli oikeus tulla valituksi mihin tahansa yliopiston virkaan, opettajaksi tai oppilaaksi, eikä keneltäkään voinut uskonasioiden vuoksi evätä mitään asiakirjassa mainittuja oikeuksia. Uskonvapaus mainitaankin lähes järjestelmällisesti kaikissa yliopistojen perustamisasiakirjoissa 1800-luvulta lähtien (Buffalo 1846, California 1868, Adelaide 1874, Sheffield 1905, Leicester 1957 ja Aga Khan 1983). Kirkon ja uskonnon merkitys yliopistojen perustamisasiakirjoissa vähenee koko ajan nykypäiviin tultaessa.

Virkamieskoulutus, yliopiston prima facie -perustehtävä

Kaikki yliopistojen perustamisiin osallistuneet tahot ovat alusta saakka olleet yksimielisiä siitä, että nimenomaan yliopistoille kuuluu virkamieskunnan kouluttamistehtävä. Heti 1200-luvulla yliopistokaupungeissa ymmärrettiin yliopisto-opetuksesta ja oppineista koitua hyöty kaupungille ja sen hallinto-organisaation kehitykselle.³⁰ Se, että virkamieskoulutusta on pidetty yliopistojen tärkeimpänä tehtävänä, voidaan päätellä

siitäkin, että yliopistojen opetusohjelma on aina muodostunut pitkälti sen tarpeiden mukaisesti. 1000-luvulta lähtien kasvaneet kirkolliset ja maalliset hallintokoneistot ovat tarvinneet koko ajan enemmän ja monitahoisempia virkamiehiä niin kaupunkien, valtion kuin kirkonkin virkoihin. Luostari- ja katedraalikoulut eivät kyenneet alkuunkaan tyydyttämään kasvavaa tarvetta, joten yliopistot saivat suuren tilaisuutensa vastata tärkeimpien virkamiesten koulutuksesta.³¹ Niin Bolognassa, Pariisissa, Padovassa kuin Oxfordissakin oppineita käytettiin hyväksi monenlaisissa valtion ja paikallishallinnon toimissa. Oppineet toimivat kaupunkien ja valtakunnan johdon lähettiläinä, neuvottelijoina ja neuvonantajina. Yliopistojen lääketieteellisissä tiedekunnissa toimivat oppineet ottivat oman paikkansa yliopistokaupunkien sairaanhoitotehtävissä.³²

Odotukset yliopistoista valmistuneista koituvista hyödyistä niin paikallisille perustajatahoille kuin koko valtakunnallekin kirjattiin jo vuoden 1224 Napolin perustamisasiakirjaan. Paavin Rooman yliopistolle myöntämä bulla (1303) suorastaan pursuaa tiedeuskoa:

”Sen vuoksi me hyvällä syyllä palavasti haluamme, että tämä kaupunki, jonka jumalallinen hyvyys on koristanut niin lukuisilla armolahjoilla, myös täytyisi tieteiden lahjoista. Siten, että se tuottaisi tiedollisesti huomattavia, hyveillä varustettuja ja eri tieteenalojen oppeihin perehtyneitä miehiä ja että se olisi tieteiden virvoittava lähde, jonka täyteydestä voisivat ammentaa kaikki jotka haluavat vihkiytyä kirjallisiin monumentteihin”.

Yllä olevan kanssa sanamuodoltaan lähes identtisiä tekstejä löytyy 1300-luvun ja 1400-luvun alun useista perustamisasiakirjoista, kuten esimerkiksi Cahorsin (1332), Prahin (1347), Krakovan (1364), Wienin (1365), Heidelbergin (1385) ja Leipzigin (1409) asiakirjoista. Cahorsin yliopiston bullassa paavi ilmoitti uskovansa ”koituvan moninkertaisen hyödyn valtiolle siitä”, että kaupunkiin perustetaan yliopisto (Cahors 1332). Valtakunnan yleinen hyöty mainitaan myös

mm. Montpellierin (1289), Pamiersin (1295), Avignonin (1303), Valencian (1500) ja Osnabrückin (1630) asiakirjoissa. Muutamissa perustamisasiakirjoissa tuotiin sama asia myös käänteisesti esille, kun tähdennettiin virkamiesten puutteesta aiheutuvia ongelmia. Esimerkiksi Caenin (1437) yliopiston perustamisbullassa todetaan, ”jos heiltä puuttuu oppineita ja viisaita miehiä, tämän puutteen takia koituu valtiolle lukuisia niin hengellisiä kuin aineellisiakin haittoja ja menetyksiä”.

Keskiajan lopulla ja uuden ajan alussa yliopistokoulutetuille alkoi jo olla vankka yhteiskunnallinen tilaus. Valtioiden keskusvallan vahveneminen sai seurausvaikutuksineen aikaan erilaisten virkamiesten kasvavan tarpeen. Valtiovallan näkökulmasta yliopistoja pidettiin yhä enemmän siviilihallinnon tai kirkon palvelukseen tarvittavien virkamiesten tuottajina. Muodostuvien modernien valtioiden virkamieskoulutuksen tarve kasvoi koko ajan, mikä toisaalta sai valtiolliset tahot halukkaiksi puuttumaan myös yliopistojen sisäisiin asioihin.³³ 1400-luvulta lähtien virkamiesten koulutustarpeet eriytyvät perustamisasiakirjoissa yhä selvemmin kahdeksi erilaiseksi koulutustehtäväksi. Kööpenhaminan yliopiston bullassa (1475) todetaan, että opiskelijoiden saaman tiedon ja koulutuksen ansiosta edistyisi niin koko valtakunta kuin katolinen kirkkokin. Samoin Valencian yliopiston perustamisbullassa (1500) tähdennetään, miten sieltä koulutettuja ”valmistuisi valtion hallintoon ja hyödyksi kuin myös sielujen pelastukseksi”, ja Jenan yliopiston asiakirjassa (1557) toivotaan, että kansalaisista tulisi yliopiston avulla ”otollisia johtamaan valtiota ja huolehtimaan muista kuolevaisten välttämättömyyksistä...”.

Virkamiesten koulutustehtävän tärkeys näkyy niin Salzburgin yliopiston perustamisasiakirjoissa vuosilta 1620 ja 1625, Osnabrückin asiakirjoissa vuosilta 1629 ja 1630 kuin Bambergin yliopiston bullassa vuodelta 1648. Perustaessaan yliopiston Turkuun (1640) kuningatar Kristiina antoi suuren arvon yliopistojen opetukselle ja kasvatukselle, ”koska niistä syntyy hyvä hallinto ja järjestys, maata ja kansaa aineellisessa suhtees-

sa johdetaan ja hallitaan sekä opetetaan ja perehdytetään kaikkeen muuhun mikä voi auttaa heitä oikeaan Jumalan tuntemiseen, kunniaan ja hyveeseen sekä kristilliseen elämään”. Näillä melko viattomilta näyttävillä sanoilla Ruotsin kruunu osaltaan ilmaisi kantansa yliopistojen soveltuvuudesta toimimaan ikään kuin keskushallinnon etäispäätteinä valtakunnan syrjäisissä osissa – tässä tapauksessa Suomen Turussa.

Yalen yliopiston perustamisasiakirjassa (1701) korostettiin niin ikään sellaisen oppilaitoksen tarpeellisuutta, jossa nuorisoa opastettaisiin tieteissä ja taiteissa sekä kirkon että siviilihallinnon hyödyksi. 1700-luvun lopulla Bonnin yliopistolle myönnetyssä perustamisasiakirjassa (1784) toivotaan opiskelevan nuorison kehittyvän ”miehiksi, jotka olisivat sopivia sekä kirkkoon että valtion palvelukseen ja oppineilla neuvoillaan ja tietämyksellään asioiden hoidosta voisivat auttaa kumpaaakin valtiota”. Valtion ja kirkon tarve saada koulutettuja virkamiehiä on säilynyt perustamisasiakirjoissa läpi vuosisatojen, 1200-luvulta nykypäiviin saakka.

Opiskelu miltei kaikkivoipa ihmelääke

Yliopistojen perustamisasiakirjoissa opiskelu ja tieto esitetään keinona saavuttaa hyvinkin erilaisia tavoitteita ja sitä tarjotaan lääkkeeksi mitä moninaisimpiin ongelmiin. Opinnot tyydyttävät tiedon janon, lisäävät viisautta, auttavat löytämään totuuden sekä edistävät niin oikeudenmukaisuuden kuin oikean uskonkin leviämistä ja ajavat myös rauhan asiaa. Yliopisto-opintojen lisäämä oppineisuus tarkoitti etenkin alkuaikoina kirjaimellisesti kirjaviisautta, vanhojen tekstien entistä parempaa tulkintaa.

30. Rüegg (1992) 19; Grendler (2002) 100, 142, 159.

31. Cobban (1975) 8–19.

32. Kibre (1962) 30, 49–51, 182–183, 215–218, 320–321.

33. Frijhoff (1996) 391; Maria Rosa Di Simone (1996) 'Admission', teoksessa De Ridder-Symoens (1996) 285–324; Rainer A. Müller (1996) 'Student education, student life', teoksessa De Ridder-Symoens (1996) 326–353; Peter A. Vandermeersch (1996) 'Teachers', teoksessa De Ridder-Symoens (1996) 210–255.

Pamiersin yliopiston vuonna 1295 saamassa bullassa esiintyy perustamisasiakirjoihin hyvin usein kirjattu tekstimuoto jossa toivottiin, että ”opinnot, joista löytyy tieteen ylistettävä helmi, ottaisivat kasvualustan kaikkialla ja lisääntyisivät eritoten paikoissa, jotka tiedetään sopiviksi ja otollisiksi kasvattamaan opin siemeniä ja tuottamaan hyödyllisiä vesoja”. Samoin Valencian bullassa (1500) korostetaan sitä, että opintojen kautta saatu tieto ”opettaa valtion ihanteellisen ohjauksen” ja opiskelu esitetään paitsi nuorison koulumisen myös sosiaalisen eteenpäin menon välineeksi. Bullassa todetaan: ”Kun muut asiat vähenevät kun niitä jaetaan, tiedon jakamisen suhteen taas käy niin, että mitä useammalle sitä suodaan, sitä suuremmaksi se kasvaa”.

Erityisen tärkeänä yliopisto-opintoja pidettiin, kuten edellä on jo käynyt ilmi, oikean uskon edistämiseksi. Yliopisto-opintojen on aina uskottu ajavan myös yleisen rauhan asiaa. Louvainin bullaan (1425) on kirjattu miten opintojen avulla rauha ja tasapaino lisääntyvät kaikkialla. Samoin Caenin (1437) bullassa todetaan, kuinka opintojen avulla ”pidetään huolta ihmisten välisestä rauhasta ja levollisuudesta”. Myös ihmiskunnan edistys ja onnellisuus maini-

taan useissa asiakirjoissa opintojen päämääränä, kuten esimerkiksi Prahan (1347), Krakovan (1364), Heidelbergin (1385), Wienin (1365), Leipzigin (1409), Louvainin (1425), Caenin (1437) ja Kööpenhaminan (1475) perustamisasiakirjoissa.

Läpi koko aineistomme opiskelulla tavoitellaan viisautta ja totuutta. Esimerkiksi Montpellierin bullassa (1289) korostetaan opiskelun tärkeyttä, ”jotta tällainen viisauden tutkimus karkottaisi tietämättömyyden hämärän ja kun epätietoisuuden pimeys on ajettu pois, ihmiset asettaisivat tekonsa totuuden valoon”. Uskoaksemme viisauden etsiminen, totuuden tavoittelu ja tiedon jano – ammattitutkinnon hankinnan ohella – saavat edelleenkin nuoret hakeutumaan yliopistoihin.

Sillä, että yliopistoväki on aina onnistuneesti vaihtanut etuoikeutensa tiettyyn vallanpitäjille osoittamaansa lojaaliuteen, akateeminen yhteisö on kautta aikojen saanut varmistettua itselleen elintärkeän autonomian. Tämä taas on edelleen mahdollistanut korvaamattoman vapauden ajatella, lausua ääneen ja kirjoittaa tieteellisessä keskustelussa mistä tahansa tärkeänä pidettyä asiasta. ■